



Jaagpaden en toebehoren in en om Den Haag

Ooit ging in onze contreien het verkeer nog grotendeels over water. Uit die tijd is van het 'infrastructureel erfgoed' avant la lettre meer over dan u denkt. Van vóór de stoom- en motorvaart dateren ook in onze stad nog trekvaarten met hun begeleidende jaagpaden of trekwegen en hun toebehoren. Over zulke vaarten werden trekschuiten vanaf een jaagpad voortgetrokken ('gejaagd') aan een jaaglijn, meestal door een jager(tje) te paard. Als zeilen niet mogelijk was, werden vrachtvaartuigen met menskracht voortbewogen. Tussen jaagpad en water zijn er vanouds geen obstakels die het jagen belemmeren, zoals bomen. Bij nog bestaande jaagpaden is dit vaak nog steeds zo, maar palen zoals op de foto hiernaast horen aan de landzijde van het jaagpad te staan. In oude, maar nog belangrijke vaarwegen is het om veiligheidsredenen niet meer verantwoord om ook dukdalven en andere remmingwerken langs het jaagpad te weren.

Ik ben eens gaan verkennen – ook even buiten de Haagse gemeentegrens – wat er in ons (stads)landschap nog herinnert aan deze vervlogen vervoerswijze.

Trekvaarten

Niet alleen in Nederland en Vlaanderen komen trekvaarten voor, maar bijvoorbeeld ook in de Povlakte in Italië. Voorwaarde is vlak laagland met voldoende water. Bij ons waren de grote trekvaarten de hoofdverkeerswegen tussen de steden. Uitgaande van Den Haag zijn dat de Haagse Trekvlies van Spui naar Drievliet; vandaar linksaf via de 'Leidschen Dam' naar Leiden en rechtsaf naar Delft en verder over de Schie naar Rotterdam en Schiedam. In Delft zijn aftakkingen naar Vlaardingen en Maassluis via Buitenwatersloot, Gaag, Vlaardingervaart en Noordvliet.



Het jaagpad langs de Vliet bij de Wijkkerbrug



Het jaagpad, Trekweg geheten, langs de Trekvlies

De overige vaarten waren streekverbindingen, zoals de Loosduinsevaart, en zeer lokale vaartjes voor vrachtvervoer, waaronder zand- turf- en schulpvaarten en de vaarten voor groenteschuiten. Voorbeelden hiervan zijn de Schenkwatering (turf), de Zandvaart in Rijswijk (zand), de Broeksloot in Voorburg, de Bossloot langs het Bezuidenhout en de sloot langs de Wassenaarseweg. Van de schulpvaart over het Nassauplein is niets meer herkenbaar behalve de naam Schelpkade. Van de Loosduinsevaart zijn alleen nog dode stukken over. Van het ooit fraaie jaagpad tussen Westeinde en het dorp Loosduinen is zelfs niets meer over.

Jaagpaden, jaagbruggen en rolpalen

Vooraf tussen Leiden en Rotterdam zijn de jaagpaden goed geconserveerd en gemakkelijk herkenbaar. Ze worden veelal hergebruikt als voetpad of fietspad.

Soms gaat een jaagpad aan de overzijde van de vaart verder en moest de jager met zijn paard naar de overkant. In Rijswijk ging dit over de Tolbrug en de Hoornbrug en in Delft over de Lepelbrug. Waar geen brug was, werd de jager met een schouw (overhaal) overgezet. Bijvoorbeeld met de 'Delftsche Schouw' bij Allemansgeest te Voor-



schoten. Hieraan herinnert nog het rijksmonumentale Commissarishuis uit 1638, tevens schouwmanswoning, met de wapens van Delft en Leiden boven de voordeur. U vindt het aan de Vlietweg 70 te Leiden (v/h Hofweg Zoeterwoude).



Commissarishuis, Vlietweg 70-72 Leiden

In de jaagpaden zijn nog enkele zogenoemde jaagbruggen bewaard gebleven, vaak over molensloten. Aan de waterzijde hebben deze bruggen een lagere afgeronde leuning om de jaaglijn vlot te geleiden. Typische jaagbruggen zijn te zien in de Westvlietweg op de grens met Leidschendam, in het jaagpad bij Herberg Vlietzicht tussen Rijswijk en Delft en in de Oostvlietweg (Leidschendam) ter hoogte van de Vlietlanden.



Jaagbrug aan de Delftse Vliet bij station Leidschendam-Voorburg



Jaagbrug aan de Leidse Vliet bij de Vlietlanden

Bij een bocht of hoek in de vaart stond soms een rolpaal om de jaaglijn te geleiden. Bij de eerdergenoemde Herberg Vlietzicht staat er een 'voor de show' aan een recht stuk, dus niet meer op de oorspronkelijke plek.



Rolpaal en jaagbrug bij het monumentale stoomgemaal en de herberg Vlietzicht tussen Hoornbrug en Delft

Het Schevenings Kanaal is in 1825 gegraven, nog ruim voor de komst van spoor en stoomtram. Het kanaal is daarom toch nog voorzien van een jaagpad, dat vanaf de Wittebrug tot het huidige eind nog duidelijk aanwezig is en ook wordt onderhouden.



Schevenings Kanaal met jaagpad, Haringkade bij het Westbroekpark



De vijf kilometerpaaltjes langs de Delftse Vliet bij Voorburg en Rijswijk

Kilometerpaaltjes

Langs de Delftse Vliet staan aan de landzijde van het jaagpad nog vijf kilometerpaaltjes uit 1894, gegoten door ijzergieterij De Prins van Oranje aan het Oranje-laan. De Haagse met nummers 15 en 16 staan langs de Westvlietweg ter hoogte van de Groene Zoom en de Jan Thijssenweg 13 (bij buitenplaats Vredenoord). De geres-taureerde Rijswijkse staan aan de overzijde van de Vliet, nummer 17 aan de Huis te Hoornkade en nummer 18 en 19 verderop aan het Jaagpad naar Delft. Provinciale Waterstaat heeft de paaltjes destijds geplaatst om onderhoudsvakken te markeren, net als bij rijksstraatwegen.

Wegen met weegbomen

Westlandse veilingschuiten werden tot 1960 vaak geweegd, dit is vanaf jaagpad of kade voortgeduwd met een weegboom, een lange paal met een haak eraan. Wegen vergt een speciale vaardigheid, die alleen tuinders en hun knechten hadden.



Het wegen van veilingschuiten in de Gaag bij Den Hoorn, op weg naar de Delftsche Groenteveiling. Herkomst foto onbekend

Lokale vaarten met jaagpad: Bossloot en Zandvaart

Er zijn twee vaarten voor lokaal verkeer met jaagpad die worden uitgelicht. Een bijzondere en verrassende is de Bossloot of Bosbeek. Deze loopt aan de boszijde van de Bezuidenhoutseweg, achter het voormalige ministerie van economische zaken en het Zandvlietcollege, en mondde oorspronkelijk uit in de Prinsessegracht bij de Herenbrug. Met de bouw van de Utrechtsebaan moest de sloot door het bos worden omgeleid naar het Benoordenhout: een ware Haagse kronkel om een vaarverbinding met de Haagse grachtengordel te behouden. Uit de hoogte van de voetbruggen is op te maken dat de Bossloot een vaarsloot was. Een bospad zonder obstakels loopt erlangs: duidelijk een jaagpad. Vroeger kon men langs Huis ten Bosch doorvaren tot de Landscheiding, maar de duiker in de Laan van NOI verhindert

de doorgang. Overigens lopen aan weerskanten van de Landscheiding (Sijtwende) alle vaarten, zoals Zijlwatering, Veenwatering, Schenk en Broeksloot, hierop dood. Alleen de Vliet biedt doorgang via de sluis van Leidschendam.



Bossloot met jaagpad ter hoogte van Bezuidenhoutseweg 116 (Maison de la Forêt)

Het andere voorbeeld is de Zandvaart in Rijswijk, in de 17e eeuw gegraven voor zandwinning. Deze loopt over de Rijswijkse strandwal langs de Van Vredenburgweg, die vroeger Zandweg heette, tot aan de verdwenen boerderij Endelvaart (= vaarteinde) bij de spoorweg. Vanaf de Burgemeester Elsenlaan tot het einde wordt de Zandvaart nog volledig begeleid door een jaagpad. Een geres-taureerde stenen boogbrug dicht bij het einde herinnert nog aan de Hilvoorde, een van de vele buitenplaatsen langs de Zandweg.



Zandvaart met jaagpad in Rijswijk met de 18e-eeuwse brug van buitenplaats Hilvoorde

Niet alle erfgoed kan bewaard worden. In het verleden is veel erfgoed klakkeloos en onnodig verdwenen bij stedelijke ontwikkelingen. Nu is men gelukkig aandachtiger en waakzamer, met straks meer 'wel-vaart' en minder 'vaarwel'.

Martin Snuverink, tekst en beeld